

ỤKABỤILU: NHIBEREISI AMAMIHE NA NDU NDI IGBO MAKWA IWULITE OBODO

By

Ifeyinwa Cordelia Isidienu

Department of Igbo, African and Communication Studies

Nnamdi Azikiwe University, Awka

Email address: ifyisidienu@gmail.com or ic.isidienu@unizik.edu.ng

Phone number: +2348033027892

Abstract

Parable is a proverb inform of a short story. It is an aspect of Igbo culture that is used to teach important things in life. Igbo people also use parable to portray wisdom and good reasoning. It is true that parable is very important in the life of the Igbo people but it has become part of an aspect of Igbo culture that is becoming moribund because of relegation. The aim of this study therefore is to explain parable, to compile various parables and give their philosophical meanings and also proffer solutions on how to preserve it. A compilation of this kind will give room for reference and wisdom accumulation for nation building. Data for the study was collected through oral interview and observation. Findings show that parable boost people's wisdom. It is one of the skills used by orators. This study will help the younger and upcoming generations in the choice of good life and show of wisdom in their daily affairs. Preservation of parables is necessary because it helps in the retaining of cultural heritage handed over by the progenitors.

Ụmị Edemede

Ụkabụilu bụ ilu e tinyere n'ụdị nkenke akụkọ ndị Igbo ji akuzi ihe bara uru na ndụ; ha na-ejikwa ụkabụilu ezipụta amamihe na ezi echiche. O bụrị eziokwu n'ụkabụilu bara nnukwu uru na ndụ ndị Igbo mana nleghara anya mere o ji soro n'otu njirimara ndị Igbo na-efu efu n'oge ugbo a. O bụ ya ka nchọcha a ji dị mkpa, ka e site na ya wee kọwaa ihe bụ ụkabụilu, chikọta ụkabụilu dị iche

iche, ma gosiputa mputara nke obula n'ime ha ma ziputa ihe a ga-eme iji chekwaa ya. Nchikoba di etu a ga-eme ka e nwee ihe nlere anya n'ihe gbasara ukabuilu Igbo. E bukwaa n'uche na nchikoba n'uzo di etu a ga-emekwa ka amamihe na-abawanye maka nwulite obodo. E sitere n'igba ajuju onu na ihe e ji anya hu wee chikota ngwa oru e ji mee nchocha a. Nchoputa gosiri na ukabuilu na-abawanye amamihe mmadu. O bukwaa otu nka ndi oka okwu ji emere ngwa oru mana onodu ya na-anyuzi ka oku n'oge di ugbo a. Nchocha a ga-abara umu amaala Igbo niile uru tumadi ndi na-etolite etolite site n'inyere ha aka hazie ndu ha n'uzo di mma, tinyere ibu ndi ga-na-eziputa amamihe n'ihe obula ha na-eme. Ichekwaba ukabuilu di nnukwu mkpa n'ihu na o ga-eme ka otu n'ihe ndi ahụ di okputorokpu e ji mara ndi Igbo kwudosie ike ma tokwaa atoo.

Okwu Gbara Okpurukpu: Ukabuilu, Nhibereisi, Amamihe, Igbo na Iwulite Obodo

Ndubanye

Asusu Igbo juputara n'okwu nka di iche iche di ka ukabuilu, ilu, asiniilu, soromchia, agwugwa, okwuntughi, myiri, mburu, egbeokwu, dgz. Ihe jikotara ha niile onu bu atumatu okwu na atumatu agumagu, mana nchocha a gbadoro ukwu n'ukabuilu nke bu otu n'ime atumatu agumagu. Emenanjo (1978) kwara atumatu agumagu dika aha nkenke jikoro umu obere agumagu Odinala ndi ahụ ndi Igbo ji achọ ekwumekwu maobu edemede mma. Ya bu, a bia n'agumagu, a na-enwe otutu okwu nka di iche iche e ji achọ edemede mma. Okwu nka ndi ahụ newkwara ihe ha na-arụ n'edemede obula. Edemede obula a na-edo n'asusu Igbo na-enweriri atumatu agumagu, o bu ya ka o ji di mkpa ka nwa amaala Igbo obula mata ihe bu atumatu agumagu ka ihe ha na-agu ghara igbagwoju ha anya tinyere itinye ya n'ihe obula ha na-edo. O buru na nwa amaala Igbo obula mta nka ukabuilu ma mee ka o diri ha na mbo aka, o ga-aburu ha ofe nkupu na ighota ma na-akowanwu ederede obula a guru ma newkwaa ike i na-akowa onwe ha nke oma. O buri eziokwu na onodu ukabuilu na-adaghachi azu n'oge ugbo a, mana a ga-esite na nchocha a kwaa ukabuilu site n'iziputa udi na mputara ya di iche iche ka o werekwa onodu puru ihe na ndu ndi Igbo.

Nkwa Ukabuilu

Ukabuilu bu ilu e tinyere na nkenke akuko. Ofomata (2007) kwara na ukabuilu bu ilu e tinyere na nwa ntakiri akuko. O bu obere akuko ndi Igbo na-ako n'uzo ilu iji wee kwaa maobu choo

okwu mma. Ogbuagu (2012) kwuru na ụkabụilu dika ilu e tinyere n'ụdị akụkọ na-enwe ihe a chọrọ iji ya wee ziputa. Ilu na-adị n'ụdị ahịrịokwu, ọ bụ ya ka Onuora (2012) ji kọwaa na ụkabụilu dika nkenke akụkọ na-adị ka ilu mana ọ na-eto ogologo karịa ilu. Ụkabụilu bụ nkenke akụkọ dị omimi ndị Igbo ji ekwu okwu nke na-eto ogologo karịa ilu.

E ji ụkabụilu akọwaputa ihe, ịdụ mmadụ ọdụ na ikuziri mmadụ ihe. E jikwa ya ama atụ ihe na iji nọchite anya ihe ebu n'uche a chọrọ ikwu. Nze (2010) kọwara ụkabụilu dika ilu e tinyere n'ụdị akụkọ nke e ji akọwaputa maọbụ akuziri mmadụ ihe maọbụ ama atụ maọbụ anọchị anya ihe e bu n'uche a chọrọ ikwu. Ụkabụilu bụ nkenke akụkọ e ji azụlite ụmụaka n'ikpa ezi agwa. N'ihina ọ bụ akụkọ, a na-echeta ya ma na-etinye ya na ndụ (2019 Encyclopedia.com). Abarca na Bell (2012) sokwa kwu na ndị Igbo ji ilu na ụkabụilu azụlite ụmụ ha n'inwe amamihe na ikuziri ha etu ha gagesi na-elegara ndụ anya. Ngoesi (2004) kwadoro echiche a site n'ikwu na ụkabụilu bụkwa ilu dị n'ụdị nkenke akụkọ e ji akọwaputa maọbụ nke e ji akuziri mmadụ ihe maọbụ nke e ji ama atụ ihe. Ọ bụ ya ka Abarca (2014) ji sị na ụkabụilu dị nnukwu mkpa na ndụ ndị Igbo n'ihina ọ na-enwe ihe ọ na-akuzi. Onyeagba (2020) sirị n'iji ilu, ụkabụilu na akpaalaokwu na-ekwu okwu na mmemme ọdinala ọbụla e nwere n'ala Igbo e meelee ka asụsụ Igbo nọrọ n'ogo dị elu. A na-eji ihe doro mmadụ anya wee kuzie ihe na-edoghi mmadụ anya ka onye ahụ wee nwee ike site n'ihe ahụ doro ya anya mata maọbụ ghọta ihe edoghi ya anya nke ọma.

A na-ejikwa akụkọ ụkabụilu achọ okwu mma. Ụkabụilu na-ejuputa n'okwu amamihe e ji akuziri mmadụ inwe ezi akọ na uche. Ihe ọ putara bụ na ụkabụilu na-emi emi karịa nke atumatụ agụmagu ụfọdụ dika agwụgwa na okwuntughị. Ụkabụilu chọrọ echiche miri emi tupu mmadụ ga-eji ghọta ihe ọ na-ekwu maka ya nke ọma. A naghị akọ ụkabụilu na nkịtị. Ọ ga-enwerịrị ihe kpatara e jiri kọọ ya, n'ihina ọ nwere nghọta puru iche ọ chọrọ iji akụkọ ahụ ziputa. Nwadike (2003) na nkọwa nke ya sirị na ụkabụilu dika nkenke akụkọ na-atọ ụtọ na ntị, ọ na-ewebata okwu a kpụ n'ọnyị ma mee ka okwu a na-ekwu dị ire.

Onye ji ụkabụilu ekwu okwu na-eme ka ndị na-ege ntị mata na ọ bụ ụkabụilu ka ọ ji ekwu okwu site n'isi na njedebe okwu ya “nke a wee buruzia akukọ ma burukwa ilu”. Oge nke a mere ndị na-ege ntị ga-amatazi na nkenke akukọ a korọ abughị ihe e ji akpa ọchị kama n'akukọ ahụ nwere ihe kpatara e ji kọọ ya tinyere nnukwu ihe omimi ọ na-eziputa. Ọ dị mkpa ikwuputa na ọ bughị nkenke akukọ niile bụ ụkabụilu n'ihị ya a ga-agba mbọ hụ n'akukọ a korọ bụ ụkabụilu ma hụkwa na e tinyere ya n'usoro dabara adaba.

Nkenụdị Ụkabụilu

E nwere nkenụdị ụkabụilu dị iche iche. Dika Nwadike (2003) si kọwaputa, e nwere ụzọ ụkabụilu anọ n'Igbo. Ha bụ: ụkabụilu ntoonwe, ụkabụilu nzororowwe, ụkabụilu ndoakanantị na ụkabụilu nkoroṃoṃonụ.

Ụkabụilu Ntoonwe

Nke a bụ ụdị ụkabụilu e ji eto onwe. Mmadụ ji ụdị ụkabụilu a enye onwe ya otito n'etiti ọhanaeze, mgbe o mere ihe ịtụ n'anya ma ọ dighị onye choputara ma ya fọduzia inye ya otito maobu ikele ya maka ike ọ kpara. Ihe nwere ike ibute ụdị nleghara anya dị etu ahụ nwere ike buru anya ufụ maobu akpomaasi. Omumaatu: Akukọ korọ na ngwere si n'elu daa, lee anya n'ihu, lee n'azu ma ọ dighị onye jara ya ike, o wee kwue na ọ buru na mmadụ etoghị ya, ya etoo onwe ya n'ihị na isi n'elu daa n'ala adighị fechafecha. Ụkabụilu a na-egosi na ọ buru na mmadụ emee ihe ịtunaanya maobu ihe siri ike ma ọ dighị onye jara ya ike site n'itube ya ugo, i weliri ya aka elu maobu i wepuru ya okpu, onye ahụ ga-aja onwe ya ike ma gharakwa inwe obi nkolopu. Ndị Igbo na-ekwu okwu si na “onye a juru anaghị ajụ onwe ya”.

Ọ burukwa na e lee anya n'ihe na-eme n'ala Naijiria n'oge ugbo a, ọ bụ ndị kpatara ego n'uzọ e zigghi ezi ka a na-eweliri aka. Ndị ego mbute, nke ọ dighị ihe obula doru anya ha na-eme, ha si na ya enweta ego, bụ ndị aha ha na-ada ụda. Ụdị ụkabụilu a, ga-eme ka ndị na-agba mbọ n'iru oru di mma n'obodo a na-eleghara anya jiri aka ha kwuputa oru ha ruru n'obodo ka ọhanaeze wee matakwa na mmadụ nwere ike isi n'uzọ ziri ezi kpata ego, ma werekwa ya nyere obodo aka.

Ụkabụilu Nzọrọonwe

Mmadu ji ụdi ụkabụilu a azọrọ onwe ya maọbụ akọwaputa onwe ya iji zọrọ isi ya n'ebubo a na-ebo ya. Ebubo nwere ike bịa n'ụdi akaje, mkpaga maọbụ nkwugide. Omumaatu: Nwa mkpi ka a chọputara na ọ bụ nne ya ka ha abụọ bi dika di na nwunye. O wee buru ihe mgbagwoju anya, nke mere e ji juo ya ihe kpata o ji edile nne ya, o wee koo ka nne ya si kuwaa udu mmara o ji aga iluta nwaanyi, o wee kpọrọzia nne ya lụwazia. Nkọwa ụkabụilu a bụ na onye obula a na-ebo ebubo na-azọ isi onwe ya, n'ihi na onye arachaghị onu ya uguru arachaara ya. Ndị Igbo kwuru n'onye gba nkiti chi ya agba ya nkiti.

Ụkabụilu Ndọakananti

Ụkabụilu a bụ nke e ji adu mmadu odu. E ji ya ado mmadu aka na nti ka onye ahụ ghara iji aka ya wetere onwe ya nsogbu maobu odachi. Omumaatu: ka obodo na-agba gharaghara, mbe wee gwa ndi ya na ya no n'ama egwuriegwu na ọ buru na-emekata ihe a agha su na ya ga-azogbu nwaanyi ime. O kweghi izu ato agha su, ndi na-agba oso ndu ha zogbue nwaanyi ime. Ka a ka na-ekwu, agha bie n'ike, a wee bia kpuru mbe. Mbe bidoro gowa agugo na ọ bughị ya zogburu nwaanyi ime, ma a gwara ya na ọ bụ ihe o kwuru n'onu ka a ga-eji kpee ya ikpe. Ndị Igbo sirị na onu buru uzo ogo, ukwu gara ya agaghị alota, ya bụ na ndi Igbo na-agbaru ihu nke ukwu n'itu onu na inya isi.

Ụkabụilu Nkọrọmọonu

Nke a bụ ụkabụilu e ji akato amaghị ihe, akparamagwa na okwu nzuzu. Mgbe obula a choro iji ụdi ụkabụilu a gbaziri mmadu, a naghị akpo onye ahụ aha maobu kwuputa egosighi amamihe onye ahụ gbowam kama a na-aga okwu akuku akuku site n'iko ụkabụilu metutara agwa onye ahụ kpara wee kuzieere onye ahụ ihe. Omumaatu: Oku ekwe obodo gara obodo niile gburugburu wee kwue n'eze obodo choro umunwoke niile n'ulo ezumezu obodo n'ututu echi. Onye biawa ya nwuru okwa n'aka bia. Otu nwoke wee kulie n'elekere anọ nke ututu baa n'ime ohia chwa okwa. Mgbe o ji wee jide okwa bụ n'elekere iri nke ututu. O ji nnukwu obi anuri wee gbara gawa iza oku eze

obodo kpọrọ. ka o na-erute ka ọ hụrụ ka ndị mmadụ na-ala n'ụlọ, ihe nke a juru ya anya, o jụọ ha ma ha ewetala ọkwa nke ha, ma eze anọzịkwa ya, na ọ bụ ugbu a ka ya nwere ike ijidenwu ọkwa. Ha chiri ya nnukwu ọchi ma gwa ya na ihe ọkụ ekwu kwuru putara bụ ka onye ọbụla gbaa ụzọ bịa nzukọ ahụ. Ndị Igbo na-ewe onye di etu ahụ ka onye uche ya foro otu nkwanye ọkụ. ihe ọ putara bụ na mmadụ kwesiri ka ọ na-eziputa amamihe n'ihe ọ na-eme ma wepu amaghi ihe na omume nzuzu.

Njirimara Ụkabuilu

Dika e si kwu na mbu na ọ bughị akukọ niile bụ ukabuilu, ya bụ na e nwere etu e si amata nkenke akukọ bụ ukabuilu na nke abughị.

1. Ụkabuilu bụ okwu nka ndi Igbo ji achọ ederede ha mma n'ihia ya a ga-akọ ya dika ilu, nke a ga-eme ka akukọ ahụ di mma ma toọ uto na nti.
2. Ụkabuilu ga-adiri n'udi nkenke akukọ. O bụ ya mere o ji di iche n'ebe ilu di, n'ihia na ilu apughi ibia n'udi akukọ.
3. Ụkabuilu nwere okwu e ji emechi ya dika e si nwee okwu e ji ebido ilu na akukọ ifo. Mgbe ọbụla a chorọ itụ ilu a ga-asị “ndi Igbo na-atu n'ilu si,” mgbe a chokwara ibido akukọ ifo a ga-asị “chakpii wooo! chakpii wooo!! maobu “o nwere akukọ m ga-akoro unu,” abia n'ebe ukabuilu di ọ naghị enwe okwu mmalite kama mgbe ọbụla a kosiri ukabuilu, a ga-emechi ya site n'isi “nke a wee buru ilu, burukwa akukọ” maobu “nke a buru uka burukwa ilu”.
4. A naghị anokata kowa akukọ ukabuilu dika e si akọ akukọ ifo. O ga-enweriri ihe kpalitere ukabuilu tupu a koo ya, ọ ga-enweriri ihe a chorọ iji ya mee dika iji kuzieere mmadụ ihe maobu iji ziputa nghota puru iche.
5. Ụkabuilu anaghị ewebata agwa ndi mmuo dika e si eme n'akukọ ifo. Agwa o ji akwara ngwa oru bu: agwa mmadụ, anumanu, osisi na ihe nkiti.
6. O bụ okwu a na-ekwu n' ukabuilu ka ji eme nkowa ya n'ihia na nkowa ya anaghị adi iche n'okwu e ji eziputa ya.
7. Nghota ukabuilu na-achọ echiche miri emi. O buriri eziokwu n'onye a na-akoro nwere ike ighota ihe a na-aki mana ọ ga-aburiri onye nwere ezi akọ na uche.

Ụkabũilu na Nkọwa ya

Ụkabũilu	Nkọwa ya
1. Akụkọ kọrọ ka e si jide mbe kpurụ ya na-aga, oge a kpuzi ya agafe ama nna ya, ọ gwara ndi jiere ya ka ha chere na o nwere ihe ya choro ikwu, ka a hapuru ya, mbe mapu, gaa aka n'ala, gaa aka n'ala, gwa ha ka ha kpuruzia ya gawa n'ihina na onye obula biara ebe a ga-ama na dimkpa n'ibe ya mere ihe.	Onye obula a wakporo ga-azoriri onwe ya, ma ya buruzia na ndi wakporo ya kariri ya ike.
2. Otu oge ka a na-ako mkpi onu na otoghi ogologo, na-aju ya ihe kpatara o ji di udi mkpumkpu a. Nke a mere ka dibia afa bia be ya wee gwa ya na ya biara ka ya gbaara ya afa uto. Mkpi chiriri nnukwu ochi ma gwa dibia afa ka o gbaara ya afa ndu n'ihina na onye obula di ndu ga-eto eto.	A na-ebu uzọ guo mbu tupu a guo abuo. Mmadu na-ebu uzọ zota ala tupu o zowa ute.
3. Omụ nkwa ka e kwuru etu o si akpari igbeguru, kwa oge o na-akpo ya onye mkpumkpu, igbeguru lesia ya anya, wee gwa ya ka o nwee ndidi na o gaghi ete aka o di ka ya.	A naghị e ji uwa eme onu. mmadu ga-ama naghị abusi onye o diiri mma taa ka o ga-adiri echi. Uwa na-eme ntughari.
4. Enwe ka a na-ebo nwa ya ebubo na oghoro oka mmadu taa, mgbe enwe biara ebe a na-ekpe nwa ya ikpe, a wee na-ele enwe anya n'onu ka o kwue ihe bu uche ya, enwe gwara ha na naani	Mmadu kwesiri idi na-ekwusi ike ihe bu eziokwu o maara maka ya. Mmadu ga-na-ekwu ihe doro ya anya bu eziokwu.

nwa ya nke ya ga-agoro bu nke ya bu n'afu. Na ya apukwughi igoro nke ya kwu n'azu n'ihu na ya amaghi ma o nwere mgbe o setipuru aka ghoru oka mmadu taa.	
5. Agwo na-achụ awo ka o gbue, o chukata ya, awo tughari gwa agwo ka o hapu ya aka n'ihu na o nwere ebe o ga-achuru ya oso ya nwa bu agwo aburu onye nwuru anwu. Agwo kachie nti na-achụ awo ka o rie ya. Ka o chugidere ya rue n'ama obodo ebe ndi mmadu juru, ndi mmadu tiri mkpu n'oke olu, burusia okpirikpi chwa agwo, kugbue ya. Awo atugharia, gwa ya na ya kwuru ekwu na o nwere ebe o ga-abu e rue okwu adagharia.	Onye anaghi anu ndumodu na-adaba na nsogbu
6. Ihe mere ibi ji anyi aro abughi na o kariri ihe mmadu na-ebu n'isi, ihe bu nsogbu bu na ebe ibi di abughi ebe o ga-abu ihe jide nwoke ochi a na-awa ya n'ihu.	Ihe kariri mmadu na-abu o bira ya o were obi ike na-edi ya.
7. Akpa nkwa si n'elu wadaa n'ala, okuko gbara bia tuo ya onu, akpa nkwa juru okuko, "enyi m olee ihe na-esere anyi na mgbe o bidoro sewere anyi".	Mgbe ufodu onye na-agara onwe ya maabu onye na-anoro onwe ya a naghị aghotacha ihe mere okwu na uka ji ezu ya abu.
8. E wuuru nkita na ejula oso, nkita gbara gbafee ejula nke ukwu, ka o lere anya hu n'ebe ejula no di anya nke ukwu, o wee baa n'ohia iri nsi, ejula putara	A naghị achu uwa n'ike. Onye na-achu uwa n'ike na-ezute ihe mgbochi oge ufodu.

gafee. Mgbe nkita ji puta gbara rue ebe e wuuru ha oso, o buru na ejula eburula ya uzọ rute ebe ahụ. Ejula gwara nkita na o bu nwanyo bu ije.	
9. Onye ara ka ulọ ya na-agba oku, o hapu ya puo, ndi huru ya n'uzo juru ya ihe ha nuru na-emenu, o gwara ha na ya apuala o wee na-ahio.	Naani onye nzuzu ga-ahapu mbo o gbara ka o laa n'iyi site n'ibi ndu a choro m ima na ndu o gbasaghi m.
10. Mkpi ka nne ya duru odu ka o kwusi isoni onu elu, mkpi doru nne ya aka na nki gwa ya ka o hapukwa inye ya mkpari, n'ihi na o kparia ya, o gwa ya na ya bu nwoke.	O bu ihe joro njo nke ukwu mmadu itabi mkpisi aka nyere ya nri. Mgbe ufodu mmadu chee na ya enwetala ihe o choro maobu na onodu adirila ya na mma, o bido kpariwa maobu leghara ndi nyeere ya aka na ndu anya.
11. Mbe dabara n'olulu nsi wee noo ebe ahụ abali atọ. O bu n'ubochi nke ano oge a chokata mbe ka a choputara na o bu n'olulu ka o dabara. Ebe anozị natu alo etu a ga-esi weputa mbe, o wee baa mba n'oke olu gwa ha weputa ya n'olulu nsi ahụ, na nsi esigbuela ya.	Inwe ndidi nwerue ya n'isi mara mma nke ukwu.
12. Udele ka a na-ako onu na o joro njo nke ukwu, o wee jee zuta ncha na ogbo wee wuba ahụ ya. Ka o wuchara ahụ, o wee gakwuru umunna ya, wee juo ha etu ya di ugbo a, ha gwara ya na o bu ugbo a ka njo malitere riwa ibe ya elu.	Ihe obula bu onatarachi maobu akaraka a naghị enwe nhichapu.
13. Agwo a na-akpo okporo si n'elu daa ebe ngwuro gwuko, ngwuro wee gwa okporo ka ya biko choo otu akuku	Onye ihe ike merela anaghizi amapuru onodu obula obi.

gwukoro n'ih na ya ewerela akuku ebe ahụ ya nọ, na o dighikwa ya nke igba osọ.	
14. Onye nchiche na onye ekpenta gara oru n'ugbo, ha rukata oru onye ekpenta gwa onye nchiche ya mee ngwa ngwa ka ha lawa ka oria na-eefe efe ghara ife ha. Onye nchiche gwara onye ekpenta ya ekwuzila maka oria na-eefe efe n'ih na o bu ha bu oria na-eefe efe	Ufodu mmadu bu ndi bu nke ha n'isi na-aga, ebe nke onye ozọ nọ na-anyigbu ha. Onye obula nwere ntupo ekwesighi ije nyochata ntupo di n'ahu onye ozọ.
15. Otu nwoke onye anurima na-abu o nusia mmanya o dachie uzọ, umunna ya wee kpoo yaa, juo ya ihe mere o ji emechu ha ihu, o gwara ndi umunna ya na ihe ya na-eme ka ya maara mana ihe na-eme ya ka ya amaghi.	Oge ufodu mmadu a naghị enwesi ike ikowa ihe kpara o ji eme ihe ufodu o na-eme.
16. N'oge udu mmiri, mgbe mmiri zochara, umu awo wee na-ebe, na-akwa "woowoo" awo gwara umu ya mechikwaa onu ka ya nu ihe, o juru umu ya ebe o bu mmiri zoro ezo ka ha na-ebere udi akwa a, keduzi ka o gaadi ma nke a na-eru n'igwe zoo.	Mmadu kwesiri inwe obi ike n'ihe o bu na-eme ya na ndu, site n'uzo di etu ahụ kara obi n'ihe obula nwere ike idaputa n'odiniihu.
17. Nwata enweghi uche jere ebe agu makpu na-adọ ya aka n'odu. Agu juru ya aha ya. O gwara agu na aha ya bu nwa enweghi uche. Agu mara osọ, gwa ya n'aha ya a zoala ya.	O bu ihe mmadu nwere na-egboro ya mkpa ya.

18. Mbe nwanịga weere otu mkpirisi osisi tụtawasa n'isi, o mere ka nke dị n'azụ ka nke dị n'ihu ogolgo, ọ juru umu ya nke dị n'ihu na nke dị n'azụ nke ka ogologo. Umu ya kwuru na ọ bụ nke dị na-azụ, mana ọ gwara ha na ọ bughị ya, na nke dị n'ihu ka.	O kwesighi ka a na-ehegbu onwe maka ihe gara aga. A ga na-enwe olileanya na odiniihu ga-aka mma.
19. Mmonwu a na-akpo ulaga ka ya na nnukwu mmonwu ndi ozo na-agba egwu, o wee na-agba na-ata isi n'ala, na-eme anwansi di iche iche. Otu n'ime nnukwu mmonwu juru ulaga ahụ ma uche ya adikwa n'ihe o na-eme. O kwuru na ya ma ihe ya na-eme, n'ihia na ya agaghị adata ego beelso ma ya agbara egwu ka onye ara.	Ihe obula di mma mmadu na-eme na-agara ya kwesiri ka o na-emesi ya ike. O kwesiri ka mmadu na-agbasi mbọ ike n'ihe obula o na-eme o ji akpata ihe o na-eri.
20. Otu nwoke ka nwunye ya gbapuru gbakwuru nwoke ozo noro na-ekpori ndu. A juru nwoke ahụ ihe a na-anukwa maka nwunye ya, o kwuru n'ihe na-ewute ya abughi mgbapu nwunye ya gbapuru kama na ọ bụ nkwoyo ya na nwoke ahụ ga na-ekwuto ya oge ha ga na-ekpori ndu.	O bughị na mmadu mere ihe ojoo bu isiokwu kama na ọ bụ ajo aha o na-ewetara ezinaulo ya nke na-adị okputorokpu.

Uru Ụkabũilu Bara

Ụkabũilu baara ndi Igbo uru n'uzo puru iche. Okafọ na Ewelukwa (2008) kowaputara uru ukabũilu bara site n'isi na-eji ya enye nkuzi puru iche. Ha kwuru n'ukabũilu na-enye obi anuri ma na-

ewetakwa mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya. Ihe ha kwuru bu eziokwu, n'ih na mgbe obula e ji ukabuilu ekwu okwu ndi no ebe ahụ na-anabata okwu ahụ n'obi uto, tulerorita ihe a na-ekwu maka ya ma choputa ihe mmuta di n'ime ya ga-enye aka n'ihazi akparamagwa nke bu isi sekpu nti na mmekorita mmadu na ibe ya. Uru ndi ozọ ukabuilu bara bu na e ji ukabuilu adu mmadu odu ka onye ahụ mara onwe ya ghara iji aka ya butere onwe ya nsogbu. Mmadu na-ejikwa ukabuilu akowaputa onwe ya maobu zoputa onwe ya n'ebubo ndi ozọ boro ya maobu nkwegide ndi ozọ na-ekwegide ya. Ozọ bu na mmadu ji ukabuilu eto onwe ya mgbe ndi ozọ achoghi ito ya n'ihe ihe itunaanya o mere. Ndi Igbo na-ejikwa ukabuilu ata okwu eze, ma mee ka e kwuputa okwu achoghi ka a kpoo aha gbowam. N'otu aka ahụ, ukabuilu na-eme ka mmadu chemie echiche ime, ma were ya na-akuziri mmadu ihe.

Uzo e si Chekwa Ukabuilu Maka Nnwulite Obodo

O di mkpa ka ukabuilu Igbo kwudosie ike n'ih nnukwu mkpa o di n'ebe asusu na omenala Igbo di. Ndi nne na nna ga-agba mbọ iji ukabuilu wee na-akuziri umu ha ezi agwa. Umaaka bu ndi na-enwe mmasi n'ebe akuko di nke ukwu, nke a mere na ha anaghi echefu akuko obula a kororo ha. O buru na ndi nne na nna e jiri ukabuilu na-agbaziri umu ha, o ga-esiri umuaka ike ichefu ihe ndi ahụ a kuziri ha. O ga-emekwa ka ha na-akpa agwa di mma oge niile n'ih na ha cheta akuko ukabuilu a kororo ha na ahuhu na-abjara onye ajo omume, o ga-eme ka ha ngidesie ike n'ime omume di mma. Obodo obula umuaka na-etolite etolite na-akpa ezi agwa na-akwudosi ike n'ih na o bu umuaka na-etolite etolite bu ike obodo ga-eji merie ihe obula na-echere ya aka mgba.

Ebe a na-esi n'ukabuilu enweta amamihe, ndi okenye kwesiri iji ya na-ekwu okwu mgbe obula a na-ekwu ihe di mkpa na mgbe a na-atu alo iji hu na-eziputara ezi amamihe ga-enye aka n'iwulte onodu ohanaeze ma mee ka obodo nwee oganihu. Umaka na-etolite etolite ga-etinyekwa uchu n'imuta ukabuilu nke ga-eme ka ha nwee amamihe ga-enyere ha aka na ndu. Inwe amamihe ga-enyere ha aka ihazi ndu ha n'uzo di mma, mee ka ha buru ndi nwere ako na uche nke ha ga-eji wulite obodo. Ka ihe si gbata kwuru n'oge di ugbo a, ala Naijiria chororo ma chosie ike ndi nwere amamihe puru iche a ga-eji dozi obodo. Olileanya bu na ndi na-etolite etolite ga-agba mbọ mta

ụkabụilu ya na nkuzi si na ya apụta ka ha wee bụrụ ndị ga-azọpụta ala Naijiria n'ọnọdụ ojọọ niile cheere ya aka mgba.

A ga-agba mbọ hụ na a na-akuzi asụsụ na omenala Igbo n'ụlọ akwụkwụkwọ niile, ma nke ọka akara, primari, sekondiri na mahadum di n'ala Igbo. Ụkabụilu di ka otu n'ime atumatu agumagu e nwere ga-abụkwu ihe a na-akuzi n'ụlọakwụkwọ, iji gbazieere ụmụakwụkwọ ihe ga-abara ha uru na ndụ. Ọ ga-emekwa ka ha jidesie asụsụ na omenala agbụrụ ha ike, werezia ezi agwa niile ha si na ya mụta wee wulite obodo.

Mmechi

Ụkabụilu na-adị n'ụdị akụkọ. Ọ bụ okwu nka na-ejuputa n'ihe mmụta di egwu na-enye amamihe. O nwere nkenụdị di iche iche di ka: ụkabụilu ntoonwe, ụkabụilu nzoroonwe, ụkabụilu ndoakananti na ụkabụilu nkoromoonu. Ụkabụilu abughi ihe e ji anori oge. Ọ bughị akụkọ ifo nke mmadu na-akọ mgbe masiri ya maobu oge o chorọ. Ụkabụilu na-enwe onodu kpalitere ya tupu a malite iko ya. Ọ ga-enweriri ihe a chorọ iji ya kuzieere mmadu. Otu njirimara puru iche ụkabụilu nwere bu na, a naghị etinye onodu na agwa ndi mmuo dika ihe ngosiputa ya. Ihe ụkabụilu na-eziputa bu ihe na-eme na ndu mmadu, mana o naghị ekwuputa ya gbowam, o na-eji agwa ụmụanumanu, ihe nkiti maobu agwa mmadu wee kwara ngwaoru. Ụkabụilu na-ahazi akparamagwa mmadu nke o bu ya bu isi sekpu nti n'iwulite obodo. Ọ buri na ndi na-etolite etolite tinye uchu n'imuta ụkabụilu ya na itinye nkuzi di na ya n'oru, oge eme ka ajo anodu di n'obodo gbanwee. Ọ ga-enyekwa ohanaze olileanya na nchekwube ma o buri na ndi okenye na ndi no n'okwa ochichi n'ogogo di iche iche were amamihe ụkabụilu na-eziputa kporo mkpa. Ebe ndi Igbo kwuru n'okwu si na onye arachaghi onu ya, uguru arachaara ya, o kakwa mma iji ehie chwa ewu ojii, tupu chi e jie, site n'iji ụkabụilu Igbo kporo mkpa.

References

- 2019 Encyclopedia.com “Parables and Proverbs.” <https://www.encyclopedia.com>
- Abarca, A and Bell, A. (2012). “Igbo Proverbs and their Meanings.” <http://www.igbounionofwashington.com.resources-proverbs.html>
- Abarca, A. (2014). “Igbo Proverbs and Paraables.” <https://prezi.com.igbo-proverbs>
- Emenanjo, N. (1978). *Elements of Modern Igbo Grammar*. Ibadan: University Press.
- Ngoesi, M. O.(2004). *Nchikota Ihe Omumu nke Asusu Igbo*. Nkpor: Optimal Press.
- Nwadike, I. U. (2003). *Agumagu Odinala Igbo*. Africana First Publishers.
- Nze, A.I. (2010). *Nchikota Akwukwo Maka Ule Sekondiri*. Nnewi: MIS-FAV-Publishers.
- Ofomata, C. E. (2007). *Ndezu Utasusu Igbo*. Enugu: Format Publishers.
- Ogbuagu, J.O. et al. (2012). *Amumamu Utasusu na agumagu Igbo*. Enugu: Format Publishers.
- Okafo, C. U. na Ewelukwa, U. (2008). *Nhazi Asusu Igbo*. Onitsha: A. C. Global publishers.
- Onuora, J. C. (2012). *Usoro Omumu Igbo*. Onitsha: Patmonic Publishers.
- Onyeagba, J. C. (2020). “Igbo Proverbs, Idioms and Parables” <https://www.igboguide.org>